

CARTÎLE SATEANULUI ROMANU.

SCRIERE PERIODICA

pentru trebuintiele poporului romanu.

Descépta-te Romane

Domnulu tierei si amant'a.

Susu pe bolt'a-azurie se ivesce-alu dilei sóre,
Mândru falnicu cá unu rege in marire si splendóre,
Si-alui radie aurite si le-asverle luminatu
Josu spre Plevn'a cea faimósa, spre-acelu infricosiatu.

Pe-orizonu incetu se urcà, totu privindu, privindu cu gele
La voinici ce-n scurta vreme, voru fi préd'a mortii grele.
Multi de ei plini de mandria l'au vediutu adi rasarindu,
Dar' putieni voru fi, sirmanii, cari l'oru mai vedea sfintindu!

Lupt'a-ncepe, foculu arde, ghiulele in aeru sboru,
Amentiendu cu perire totu ce sta in calea loru . . .
Fremetu mare, tipetu . . . ur'a . . . esu din pepturi de voinici,
Si sa-mpràscie prin aeru ducandu gróz'a-n inimici.

Lupta crunta se inciuge intre Turcu si Moldoveanu,
Amendoi-su tari cá leii din pustiiulu africanu;
De-odata-inse turculu cade, si se svercole in sange . . .
Scóte-unu tipetu cá de féra si viéti'a i se stinge.

Moldoveanulu mi-lu privesce si-lu 'ntréba 'n ironie
Candu te-ntoreci acas' pagàne la copii si la sotie? —
Se duci veste-acolo'n Stambulu, si se spui de fratii tei,
C'au cadiutu in campu de lupta si-oru mancá corbii din ei.

Capitanulu striga ur'a, ér voinicii dau navala
Si spre Plevn'a 'naintéza, c'o strigare triumfala.
Si-aloru bratie nu le frange neci ghiulele-otravite,
Nece fric'a dór de mórte, neci hangerele-ascutite.

Domnulu tierei stà pe ganduri si privesce cu mândrie
Spre-alui óste-n sine mica, dara mare-n vitejie.

„Se trairi ostasi de frunte cà la lume-ati datu dovedi,

„Adi strainulu ve cunósce: cine sunteti ce puteti.“

Si-apoi veselu sprinten mandru, cà si cerbulu spre isvoru,

Se rentórcce la amanta si i sioptesce-ardiendu de doru:

„Se traiesci a mea iubita, tíera mandra si alésa!

„Eu Ti-su mire pe vecie, ér Tu 'nveci mie mirésa.“

Vale, in 11 Maiu 1878.

Constantinu Baille.

Regule sanitare.

1. Scólate de diminétia, spalate preste totu corpulu, imbracate si esi la lucru ori la preumblare.

2. Bé unu paharu de apa rece própseta, buna cum tí-o dà natur'a. Mai bé între mancari si sub mancare, candu mergi se te culci mai bine cu unu paharu mai multu, cá mai pucinu; cine nu vre se se dedea a bé apa, acela se bé baremu diminétia si sér'a unu paharu bunu. Bolnavii au se se lupte nunumai cu setea ci si cu bóla si pentru acea ei trebue se bé mai multu decatu senatosii; in bóle iuti mai multu cá in bóle cronice.

Ap'a curatíesce si restauréza stomachulu si face apetitu. Ea strabate corpulu intregu pana in cele mai fine canalutíe si celule ale lui, disolve pretutindenea materiele utilizate si daunóse si promovéze astfeliu continu'a escretiune a loru prin pele in rarunchi, prin plumani se escrementa. Ap'a este dara unu medilocu curatietoriu universalu pentru toti morbií, in morbi acuti ne conduce insusi instinctulu a bé apa; in morbi cronici aru avé ori mediculu ori rudeniele a imbiá bolnavii cu apa. A opri ap'a la bolnavi ori de ce bóla este nebunia.

3. Ap'a este fórtce usioru de mistuitu pentru ori cine, insusi pentru prunculu dela peptulu mamas'a. Cine dara nu o póte suferi, pórtca insusi vin'a, desvetiendu elu stomachulu lui dela apa si dedandu-se la unu modu de viétia eroneu. Elu dara trebue éراسi se se dedea a bé apa, incepandu numai cate cu o inghitietura. Déca se mesteca in apa zacharu ori sucu de smeura, de ribeze ori de alte fructe, apoi ea se face si ceva nutritoria si bine-placuta.

Corpulu nostru constà cea mai mare parte din apa si are lipsa in tóte dílele de a-si importá o insemnata cvantitate din ea; si celu, care nu bé nici unu picu de apa, elu totusi o capeta in pâne, zama, legume, lapte, cafea, bere, vinu etc.— De aci urméza, ca ap'a este nutrementulu celu de capetenia alu nostru, si cà e fórte ponderosu lucru a scí, ce feliu de insusíri are ea, fiendu-ca numai ap'a buna própeta sustiene viéti'a, éra cea rea, clocita, o daunéza.

Ap'a buna are se fia libera de amestecaturi straine, mai vértosu de putrediuni animale ori vegetabile, precum provine ea de multe-ori in cetati locuite de multi ómeni si pune basa la atâtea bóle stricatióse. Cvantitati mititele de materii, cari se afla si in corpulu nostru, d. e. acidu carbonicu, varu, feru, kali, natronu, cremene, sare, sulfuru, fosforu, iodu, acide minerali suntu mai multu ori mai pucinu in tóte apele — mai vértosu in cele minerale — si nu suntu contrarie sanetatii.

4. Tóte speciele de fructe dulci si acrisióre suntu fórte priincióse sanetatii asié precum ni-le dà natur'a, séu ferte, inse atunci trebue mancate reci. Cu deosebire suntu bune: merele, perele, ciresese, visínele, strugurii, fragele, smèur'a, afinele, murele, cocazele, ribizele, prunele, caisele, persecele, pomorantiele, smochinele, lubenitiele, pepenii, crastavetii, castaniele, nucile, alunele, córnelé, migdalele, dudele, scorusiele etc.

Ómenii nu sciu, câtu de abundanta mésa le aterne natur'a!

• Deosebitele preferintie ale frupteloru suntu:

1. Ele nu au lipsa de cotire si de adause.

2. Ele suntu in gradu mare gustuóse, nutritorie, in câtu-va si sanetóse.

3. Ele trecu usioru in sange cu tóte materiele nutritorie ale loru si nu ingreunéza stomachulu.

4. Mai cà nu potemu mancá pré multu din ele, càci de-abié ne-amu saturatu si éراسi amu mancá din ele.

5. Nu ni se pléca nici odata de ele.

6. La ele este usioru a deosebí cele bune din cele rele.

Suntu ómeni, cari mai bucurosu tragu o sugara decátu se manânce unu meru, mai bucurosu béu bere decátu se mance o lubenitia sucósa-recoritória!

Fiindu inse, ca pómele facu la œei nededati cu ele flo-tuositati, — umflaturi — si fiindu-ca ele la cei bolnavi si la cei paruti sanetosi, dar' plini de materii daunóse casiuna diarea, pentru ace'a ele se incungiura de cei bolnavi, ba se si oprescu de medici. Inse diarea, ce casiuna pómele la bolnavi este numai trecatória si spre folosulu loru, fiindu-ca ele disolvu materiile morbóse, le punu in misicare si le eliminéza. La sanetosu nu facu nici o urdinare, si la cei dedati cu ele nu facu nici o incomoditate, incomoditatea ce ar' casiuná ele la cei nededati cu ele este éراسi numai tre-catoria si spre binele loru, fiindu-ca actiunea posterióra a loru produce cea mai mare usiorintia!

Candu grasiaza scursórea si coler'a, omenii 'si facu cruce, candu audu de póme, le oprescu medicii, cá producatorie de bóle, si totusi gustarea continua a pómeloru cópte este cea mai buna profilacsa — scutitoria de bóle — in contr'a tuturoru bóleloru.

Cene s'a desvetiatu de a mancá póme, are éراسi se se dedé la ele, mancandu câte pucinele, căci pómele unescu in sene tóte preferintiele posibile; ele lucra recreatoriu in gradu mare la séte, recoritoriu in congestiuni, impaciutoriu la iri-tatiunea nerviloru, promovatoriu la scaunu morosu, lenesiu, si curetitoriu la tóte stricatiunile de succuri!

Dorere, cà aceste insusíri ale pómeloru suntu inca pré pucinu cunoscute, si se pare si mai pucinu cunoscutu, ca pómele au si destula materia nutritória si potu sustiené viéti'a omului si candu acest'a esecuta lucrulu greu! Doctorulu Nagel a mâncatu unu tempu indelungatu demanéti'a nupai póme si cu septemanele nu a mancatu căta-i diu'a alt'a, de-cátu numai póme, si s'a aflatu bine si fora se sêmția scadia-mentu in poteri. A perdutu inse 12 pondi din greutate si cu acést'a si o patima rea indelungata, déca cei 12 pondi pierduti si mai vreocâti-va pre de-asupr'a i-a capetatu éراسi, cum a inceputu a mancá cu póme si pâne, si legume. — Pómele suntu dara adeveratulu si celu mai bunu nutrementu alu nostru. Unu adeveru mare acést'a, care nu rabda esceptiuni.

5. Tóte speciele de radecini dulci, mai alesu: morcovii, napii, brozbile, tivecelele, colarabile etc. se apropia cu insu-sírea loru tare de fructe. Multe se potu mancá si neferte si suplinescu defectulu pómeloru.

6. Tóte grauntiele fainóse, adeca: gráulu, secar'a, orsulu, ovesulu, uresulu, cucuruzulu, hirisc'a si din ele gatitele bucate suntu priintióse sanetatei.

7. Panea négra, bine fremântata si bine cópta, precum se cá m afla ici-colea in casele tiereniloru, este unu midilocu nutritoriu eminalminte sanetosu.

8. Cartofii fainosi — numai acesti'a suntu buni, cei slaninosi nu. — De si este inca intrebare, daca natur'a ia facutu spre nutrimentu, totusi ei sunt o bucata buna si nutresce milióne de ómeni si vite. Din ei se potu gati feliuri de bucate. La ferberea cartofiloru cu coja este de a se ingrigi, ca ea se urméze catu se póte de iute si ap'a verde ce se coloréza din ei si e veninósa se se lapede si schimbe cu alta.

9. Fasolea, lintea si mazerea sunt unele bucate sanetose si nutritórie, mazerea si fasolea verde sunt bucate delicate si usioru de mistuitu.

10. Curechiulu acru inca e bucata sanetósa, numai trebuie bine spalatu nainte de alu ferbe cá se nu remana multa sare pre elu.

11. Vasele in cari se fierbu bucatele se fia bine smaltuite, se nu aiba crepature, caci atunci osioru caldarescu bucatele si le inveninéza.

12. Mananca incetu, mesteca bine si pazeste cumpetulu. Mancarile ferbinti ruinéza dintii si slabescu stomachulu.

13. Cine vré se manance lungu tempu — adeca se traésca multu, acela se manance pucinu de odata.

14. Acele bucate cari remanu pe mésa ajuta mai multu decatu acelea ce le-amu mancatu cu lacomia. Ambele aréa ca cei moderati traescu mai multu decatu cei nemoderati. O gustare prea bogata a bucateloru debilitéza mai multu sanetatea decatu se o intarésca.

15. Nu catu mancamu, ci catu potemu mistui este alu nostru.

16. Imbracamintea se-ti fia larga de materia prin care usioru strabate aburimea pelei, pre langa acést'a ea are se fia nu prea grea si elastica, cá se tréca prin ea si aerulu din afara si se nu respésca caldur'a corpului nostru.

17. Var'a se impotrivescu vestmintele albe, cari nu absorbu radiele sórelui, — érna cele intunecóse.

18. A se imbracă cu multe vestminte grele, cu invelitori pre langa grumadiu este daunacissu, caci aceste impedeza umblarea si resuflarea si aducú ostenéla.

19. Imbracamintea se nu fia acomodata dupa anotempu, ci dupa simtiulu nostru.

20. Imbracamintea tieranului nostru simpla, cu grumadiulu si peptulu desfacutu este fórte priinciósá senatatii.

21. Incaltiamintea se fia usióra var'a si érn'a in casa calda se tienemu piciórele desgolite ca se le atinga aerulu si se le intarésca si faca nesimtibili catra o atmosfera mai rece, precum ne sunt manile si faci'a.

22. Grijeste se ai picióre calde; cele mai bune medilóce pentru a tiené piciórele calde suntu: umblarea desculti mai vertosu in tierina calda, baia de lumina, frecarea picióreloru, mai alesu a talpiloru cu unu flanelu, postavu, ori carpa mai grósa uscata ori umeda, si preumblarea in tóte dilele mai indelungata.

23. Grijeste pentru desiertarea pantecului. Acést'a se ajuta multu prin mancarea abundanta a pómeloru, mai vertosu a smochineloru si mereloru, prin fragmentarea fólelui cu manele, prin miscari-comotiuni potrivite, éra mai cu séma prin pana lui Grobom, adeca prin pane cu taritie.

24. Scólate de diminétia si te culca mai tempuriu. Patulu se-ti fia in locu potrivit, curatu. Asternutulu paie, fênu, érba de mare, muschiu; peru de calu neci de cum se nu se puie. Acoperementulu o cérga de lana, ori o plopona de bumbacu, cari tóte trebue puse desu la aeru si sóre.

25. Locuinti'a se fia uscata aerita, spatiósá, catu se póte liberu situata, ocolita cu gradini si pomi. Ea trebue deminétia si dupa amédi prin deschiderea ferestrilor si a usiei bine aerita in tóte dilele, curatita de pravu si de ori ce materii spurcate.

26. Incaldirea érn'a se fia moderata 16° R., luminarea potrivita, fara fumu si esolatiuni.

27. Gunóiele si tóte necuratienile se fia indepartate de pre langa locuintia si de pre langa fantana. Umblatóriele se se tiená curate si se se curatia la tempu potrivit.

28. Ocupatiunea se fia favoritória astfeliu ca ea se ocupe schimbandu-si totu odata corpulu si spiritulu si se fia potrivita poteriloru. Ocupatiunile unilaterali suntu daunóse pentru

corpu si spiritu, aci numeramu amplotatii, invetiatorii, si pre toti cei ce stau legati de scaunu.

29. Astfeliu de ómeni au se faca comotiuni amesurate in ori ce tempu, au se ingrijiesca mai cu séma de pele prin spelare, frecare, scaldare etc.

30. Capulu se fia usioru acoperitu mai vertosu vér'a, ca nu incaldiendu-se prea tare se bata sórele catra elu si se produca congestiuni.

31. Déca potemu merge desculti, atunci are se fia si capulu neacoperitu, séu déca radiele sórelui cari nu trebuescu totudeun'a incunjurate, aru fi prea ferbinti, usioru acoperitu.

Si se nu fiu superatu ?

Multu me miru de tene frate, cumu me poti atatu secá,
Au nu-mi vedi tu suferinti'a, nu vedi ca sumu necajitu ;
Nu vedi ca ori pe ce cale dau totu numai de belea,
De furia, nedreptate, pizma, mania, uritu ;
Par ca ceriulu, ori fortun'a, asuprami s'a revoltatu,
Si se nu fiu superatu ?!

Tu dici se-mi intorcu mantéua dupa ventu si dupa sóre,
Dar spune-mi, tu faceai ore, candu ai fi in loculu meu ;
Teai lasá tu jucureia arbitraria, spune-mi, ore
Candu ai sci ca posiedi dreptulu, faceai tu natareu
Se dici la toti: capu plecatu ?!
Si se nu fiu superatu ?

Candu vediu ca mam'a natura si-a propusu, din inceputu
Se-mi rapiasca totu ce-i bunu, chiar sperarea'n venitoriu ;
Candu vediu ca parcele tote nu sci ce pactu au facutu
De-m'ataca fora mila: si-n desiertu ceru ajutoriu
Ca-mi respundu: „Ar fi pecatu!“
Si se nu fiu superatu ?

Nu-i destulu ca natiunea-mi tota jelesce si plange
Tempulu felice de auru, ba si pe celu de argintu ?
Nu-i destulu ca bravii nostrii, pentru luptele de sange,
Nu primira recompensa, baremu unu micu monumentu
Care se eternisedie lupt'a, in care au picatu ?
Si se nu fiu superatu ?!

Nu-i destulu ca limb'a dulce ce din veci o eredimu
Cá unu mare, scumpu tesauru, ce nu-lu potemu pretiuí,
Astadi-si pierde valorea; ba se nu ne faciarimu :
Multi sciuti, din neamulu nostru, nu voru a o folosi
Ci mai voru a se supune dialectulu spurcatu ;
Si se nu fiu superatu ?!

Vediu dreptatea — cersitori'a si mintiun'a — ca contésa,
Adeverulu — sarantocu, faciari'a — domna mare,
Caracterulu firmu — nebunu, fantasi'a — cu caleasa,
Blandulu — prostu si natarau, sburdalniculu — minte mare;
Vediu, totu ce-i bunu, defaimatu
Si se nu fiu súperatu ?

Am vediutu cumu unii domni mari pana ce erau mai mici
Promiteau totu munti de auru, bietului poporu romanu,
Acuma, aflanduse-n stare, tacu toti ca nesce pitici,
Seáu de facu, facu nerodi'a, ce-i placuta la dusimanu,
Cu ei se fiu impecatu ?
Ba, pe ei-su súperatu !

Éta, cumu judecatorii, facu dreptatea la poporu :
Cene are punga mare, are dreptulu celu d'in taiu ;
Cine are punga mica, 'si face nasulu toporu
Si mergandu cumu a venitu, puna-si gandulu capataiu !
Aceste eu leamu vediutu, potu spune cui s'a intemplatu
Si se nu fiu súperatu ?

Déca 'n fine, vediu ca-n lume, toti si tóte sau schimbatu,
Cumu ca verbulu „a corege“ nu e demnu se esistedie,
Ér in locui-verbulu „vinde“, trebue accentuatu ;
Atunci dicu — in gur'a mare — chiar si se me arestedie :
Ca pe toti-su súperatu
Pe cati dracului s'au datu !

Lissa, Septemvrie 1878.

J. P. R.

Cetatea de pétra.

Romanii de dincóce de Carpati sciu cà asia s'a numitu fostulu districtu alu nostru, adeca tienutulu din jurulu Siomcutiei-mare. Acestu districtu cu oca siunea arondarei mai noua a comitatelor a fostu bucatitu si anectatu catra com. Satu-mare si Solnocu-Doboca. Inse din gur'a poporului nu se mai póte si nici se va potea sterge numele de „Cetatea de pétra“ si „Chioru,“ dintre care acestu din urma dicu unii l'aru fi luat de la unguresculu „Kóvár.“ Acestu tienutu, afara de 2 comune mici unguresti si éra si 2 mestecate romani si unguři, e curatu romanescu, ai carui locuitori se ocupa cu economi'a. Positiunea Chiorului e un'a dintre cele mai favorabile si placute. In genere luat e siesu; inse in partea de catra miédiadi-resaritu are déluri acoperite cu paduri frumóse, éra printre déluri curgu vali cristaline, pre langa

cari suntu lunci desfatatóre. Diligentii economi pórtá o economia indestulítóre, atatu in agronomia, catu si in economi'a viteloru. O cantitate insemnata de bucate se espórtá de aici in totu anulu catra Satumare si in Marmati'a, precumu si vite destule. Mai tare se cultiva cucuruzu, secara si ovesulu. Loculu celu mai de frunte e opidulu Siomcuta-Mare, comuna vechia romanésca, insemnata pentru nobilii sei. Acestu opidu numera astadi la 1400 suflete romani si vr'o 400 evrei. Inainte de asta cu cativa ani nu erau decatu romani; inse acumu evreii se inmultiescu intr'unu modu inspaimentatoriu, cuprindu mosii, industria si comerciulu. Pana la arondare aveamu tribunalu, inse acumu abia amu remasu cu judecatori'a singulara, cartea funduaria si subprefectur'a.

Din inteliginti'a cea frumósa, fal'a Chiorului, ne-a mai remasu numai cativa, inse si acestia traiescu asia séu precumu e lumea, grigindu fia-care numai pentru interesele proprie, éra celea comune nationale d. e. pentru scóle etc. se ferescu a si audi de ele. Acést'a e viéti'a pe la noi. Dupa-ce amu premisu acestea schitie topografice si statistice, fia'mi acumu permisu a veni la tem'a mea, adeca traditiunea poporului chiorénu despre numele „Cetatea de pétra“ si „Chioru.“ O facu acést'a acum, pana inca suntu in viétia acei betrani cate de 70—80 ani, dela cari amu cules'o. Acei betrani spunu, cà ei au auditu dela parentii loru, cà in dilele de „demultu“ unu vitézu cu numele Racoltia esindu odata la venatu, s'a remasitu cà elu nu se va lasa pana nu va lovi cu securea sa, capriór'a ce audise cà se affa in acelea paduri, si cà in loculu acela unde o-va nimeri, elu va zidi o cetate. Capriór'a i s'a si aratatu pe o culme aprópe de satulu Prislopu, si aruncandu cu toporulu in ea, nu o nimeri. Loculu acela cu délu cu totu si astadi se numeste „Pe toporu.“ De aci capr'a departandu-se pana pe alta culme numita „Chioaru,“ éra vitézulu urmarindu-o si aruncandu éra cu toporulu, o nimeri asia de bine incatu cadiù mórtá. Aci dara erá a se face cetatea carea s'a si facutu. Acestu délu e in departare de cate 2—3 óre de satele din jurulu lui. De trei laturi e incunjuratu cu riulu numitu „Lapusiu“ si numai pe unu locu poti se te sui pe culme, unde suntu ruinele cetatei. De celea trei laturi, délulu e fórte piedisiu, incatu uitandu-te de pe virfulu culmei in josu la riu, te

cuprindu fiori de spaima. Zidulu se cunóste inprejurulu délului — fireste ruinatu — éra in laintru unde au fostu despartimentele chiliiloru, se afla zidulu chiaru conservatu bine in unele locuri. In totu anulu se duce multa caramida de acolo prin locuitorii din Chioru, càci asia caramida n'au mai vediutu ei. Si intru adeveru acelu zidu se pare a fi chiaru din tempulu Romaniloru. Tempestatile nu-i strica nemica; ba si ómenii cu mare greutate 'lu potu sparge. Acumu délulu e acoperitu cu padure, prin carea amu vediutu pomi multi, meri, nuci si vinia mai cu séma. Unu studiu întregu si inca interesantu s'aru potea scrie despre acestu locu insemnatu. La Rosalii in anulu 1874 candu amu fostu eu cu cati-va elevi ai mei spre a visita acestu locu, chiaru erau acolo multime de muieri de prin satele vecine. Intrebandu-le cà pentru-ce au venitu? densele 'mi respunsera: cà in totu anulu vinu acolo se culéga buruiene si erburi vindicatóre. Mai erau si doi ómeni cari venisera se 'si védia fenatiile, si cu aceia me dedeiu in vorbe. Hei d-le! — 'mi disera acei ómeni, candu s'a facutu asta cetate de vitézulu Racoltia, asia Bau fostu seracitu ómenii in Chioaru, incatu n'a remasu in totu jurulu decatu o vaca si unu tauru. Apoi bietii ómeni nu mai potéu invinge cu slujb'a cea grea; pentru aceea s'au socotitu cá cumu se scape de tiranulu Racoltia. In comun'a Coasiu s'au aflatu 3 frati si s'au vorbitu între sine cá se faca unu tunu dintr'unu fagu, cu care se pusce pe Racoltia. S'au dusu toti trei cu unu fauru si au trecut in culmea de ceea parte de cetate preste riu; acolo au facutu tunulu asia, cà au taiatu unu fagu, l'au crepatu si scobitu, apoi l'au legatu cu verigi de feru si âmplandu'lu cu prafu si plumbi intr'o séra candu erá Racoltia la cina, ei l'au descarcatu dreptu prin feréstr'a lui, incatu i-a puscatu chiaru lingur'a din mana. Atunci vitézulu si-a luat averile anume, boi, grapa, plugu si caru de auru si cai si alte multe, le-a aruncatu in balt'a ce se afla din josu de cetate si se numeste si astadi „Teulu Chioarului.“ Acelu lacu inca l'amu vediutu.

De aci incolo, ómenii dela cati amu intrebatu eu, nu mai sciu spune ce s'a facutu acelu Racoltia, ci numai cà elu se facuse ne-vediutu, si asia cetatea a remasu de prada poporului necajitu, atata spune traditiunea poporului chiorénu. Se dice, cà in archivulu d. conte Teleky din Satu-lungu

(Hosszufalu) s'ar fi aflandu ceva scrisori si documente despre acésta cetate, inse pe la noi nu 'si mai bate capulu nimenea cu asia „secaturi,“ pre candu pe aiurea punu mare pretiu pana si pre cea mai mica petricica, déca e anticitate. Asi'a s'a mai intemplantu in Chioru evenimente memorabile in anii 1848/9 cu adunarea de poporu pe campulu dela Secalasieni si Culcea, unde au petrecutu vr'o 2 septemani cu Dembulu dela Naseudu si au avutu chiaru lovire cu Kintesii*) dela Baia mare; apoi spendiurarile ce s'au facutu, trecerea lui Kato na catra Desiu, venirea lui Urbanu etc. etc. despre cari nime din cei ce le-a apucatu si petrecutu, nu se afla indemnatu a le descrie, cu tóte cà poporulu scie se spuna intemplantu prea insemnate. Eu me incercu de multu a castigá barem din trinsele, inse dela poporu e cu anevoia cà-ci numai fragmente scie se spuna! apoi inteligintia tace ca piticulu. Asia dara numele de „Cetatea de pétra“ vine dela acea cetate, carea se afla in partea numita „Chioaru,“ éra acésta parte s'a numitu asia multu mai inainte de a se face cetatea si asia nu e dreptu, cà romanii aru fi luat u acestu nume dela ungresculu „Kóvár.“ De voiu potea voiu incercá a reveni la celea din 1848/9.

Siomcuta-Mare in Iuliu 1878.

Elia Popu,

invet. norm. si clericu.

Tiganulu la spénzuratóre.

(Poveste din Bucovin'a.)

Unu tiganu a furatu odata o épa dela unu boeriu si a ascuns'o in padurea din apropierea satului.

Boerifulu, insciintiata fiindu despre acést'a, trimise îndata pe-unu argatu s'o caute, dóra o va potea aflá undeva.

Argatul, mergúndu si cautându-o in colo si 'n cóce, éca o gasesce in padure legata de-unu carpenu, si nu departe de dens'a zaresce si pe tiéganu stándu tupilitu sub o tufa si pazindu-o.

— Mèi tígane! tu ai furatu ép'a! — agrái argatul pre tieganu apropiandu-se de densulu.

Tieganulu respunse:

— Ba! badica, dieu!

N'am furat'o eu!

Nu e vin'a mea,

Vin'a-i dela ea...

*) Önkéntések, Voluntari.

Ca eu m'am suitu
Intr'unu cracănu
De carpěnu,
Cá sa mânâncu carpene
Ea a venitu se se scarpene.
Eu m'am suitu intr'unu arinu
Se mânâncu arine
Ea a venitu lînga mine.
Mai incolo 'ntr'unu hîrtopu
Eu m'am suitu intr'unu plopu
Cá se mânâncu nisce plópe
Ea a venitu si mai aprópe.
Eu de pe crénga pe crengare
Tiupu la dens'a pe spinare
Si-o tunsei in josu la vale.
Eu îi dâm pinteni se stee,
Ea fugea, bét'a, se peie!

— Déca ép'a n'ai furatu
Mânzulu la ce l'ai luatú?

— Eu numai cate-odata l'am fluieratu,
Da elu dupa mine ce a cautatu?!

— Mei tiegane
Hotiomané!

Tu ai sa fii spěnzuratu!

— Elei! . . . am se fiu sbrânzuratu? . . . de-arú fi numai in díori
de brânza! — dise repede tieganulu.

Vediendu argatulu, ca ciór'a dracului 'si bate inca jocu de
densulu, 'lu prinse, 'lu legá cu mânele la spate si-lu duse cu épa cu
totu la judecatoria.

Judecatorii, cercetându tréb'a de-ameruntulu, se-'ncredintiara
ca tieganulu e vinovatu si-lu judecara la spěnzuratóre.

Dupa ce-lu pornira si ajunsera acuma la locul de spěnzurare,
fiind o multime de ómeni adunati de mirare se védia cum l'oru
spěnzurá, dise tieganulu:

— Ómeni buni! lasatí-me, pâna ce m'oru spěnzura, se jocu
joculu spěnzuratíloru!

— Jóca, mei tiegane, jóca! — respunse multímea adunata.

Atunci tieganulu, cum e fie-care tieganu din firea sa, tiantiosiu
si dírzu, strigá:

— Datí-ve in lungu

Cá se nu v'ajungu,

Si ve dati in largu

Cá se nu ve calcu!

Poporulu adunatu îi facú locu in mijlocu, uitându-se la densulu
se védia ce va face si cum va jucá.

Tieganulu dise ér':

— Ei! cându ati lasá ocolu

Si v'ati uita toti in col',

Precum ve uitati in cóce
Ati vedea ce fuga-asiú face!

Ómenii, nesciindu ce cugetu are tieganulu, se uitara cu totii intr'o parte, el ínse pe de céalalta parte spalâ iute pucinu si-o tuli la fuga... Când se 'ntórse poporul se vada ce face... tieganulu ca 'n palma... nicairi!...

Tieganulu, dupa ce-a scapatu, a fugitu totu într'unu sufletu, pâna ce-a socotitu, ca acum'a nime n'o sa-lu mai ajunga.

Éca mai incolo, hàhàt departe, se-'ntâlnesce cu boeriulu de la care a fostu furatu ép'a.

Boeriulu, necunosându-lu cine-i si de unde vine, 'lu întréba:
— Din còtrou si unde, mai tígane!

— De la sbrânzúrare
La lunc'a cea mare,
Unde nime n'are
La ce me càta...
Da Mari'a-ta?!

— Ia me ducu si eu se vedu cum voru spênzura pe-unu tiganu, ce mi-a furatu mai dauna-di o épa! — respunse boeriulu, nepricepându-se ce i-a fostu disu tiganulu mai 'nainte.

— Numai in zadaru te duci, cocóne, ca acolo nu e nemica fara de mine... nu dieu! — dise tiganulu si apucà éra-si iute drumulu la sanetós'a...
BCU Cluj / Central University Library Cluj

S. Fl. Marian.

Doine populare.

I.

Busuiocu cu bociulte
Spune-i baditii se við,
Cá se-lu vedu si se me véda
Cum jacu de doru-i bolnava,
Spune-i ca de n'a veni
Blastemal'oiu si-a mori,
Voiu rogá pre santulu sóre
Ca se-lu usce pe petióre
Si se cada'n galbenare,
Rogám'oiu la sant'a luna
La stele la vremea buna

Rogávoiu campulu cu flori
Si anulu cu serbatori
Acestea tóte se-lu bata
De-a minti ce-a disu odata,
De nu si-a tiené cuventulu
Se nu-lu primésca pamêntulu,
Si se móra cumu nu móre
Nice omu nici sburatóre
Catu e lungulu pe sub sóre,
Si se móra mórte grea
De pre mine nu me vrea!

II.

Badisioru puiu de Romanu
Du-te fá-i unu buzduganu
Si-lu trântesce 'n celu dusímanu
Fia Turcu, fia Muscanu,
In acelu ce ne vrea reu
Bata-lu bata-lu Domnedieu!

III.

De-asiu mancă totu malaiu dulce
 Dupa dascalu nu m'oiu duce.
 Viéti'a dascalului
 Mai rea-i cá a morariului,
 Cà ambla din satu in satu
 Cá si mór'a pe pasatu,
 Si ambla din tíera 'n tíera

Cu lenía sub suóra, —
 Decatu se fiu dascalitia
 Mai bine o moraritia
 Am pe mésa-mi pita alésa
 Toti me striga „jupanésa“
 Êr' cu biét'a dascalía
 Truda amaru si urgia.

Siomcuta-mare, in Augustu 1878.

Elia Popu.

Unele si Altele.

Monumentulu lui Barnutiu. Romanii Selagieni recunoscatori
 façia de Marele Barbatu alu natiunei romane *Simeonu Barnutiu*, —
 la a-carui cuventu acum'a-su 30 de ani 40,000 Romani au luat
 arm'a la mâna pentru de a eluptá Libertatea si Egalitatea Poporului
 Romanu, — au facutu din pétra de marmura si au asiediatu asupr'a
 mormentului aceluia aflatoriu in Bocsia româna, unu monumentu
 stralucitu, in care se afla scobite cu litere aurie urmatoriele inscriptiuni:

In façia :

In memori'a lui

SIMEONU BARNUTIU

n. 1808 — 21 iuliu

m. 1864 — 16 maiu

Fii Selagiului.

In latirea resaríténa:

Blasiu 1848 — 15 Maiu.

In latirea de médiadî:

Libertate!

Fratietate!

Egalitate!

Nationalitate!

In latirea de médianópte:

Poporulu Romanu

tiene mente de benefaceri

si de nedreptate!

Ar' fi tempulu cá se ne cugetamu seriosu la redicarea de
 monumente si la mormentele altoru repausati ai nostrii benemeritati
 de Natiune, Baserica si Patri'a; càci nu este mai frumosu in carac-
 terulu neci unei'a Natiune cá recunoscienti'a façia de Aceia, cari
 pentru ea au traitu si pentru ea au moritu.

— **Amentirea atacului dela Plevn'a si a cuprinderii redutei Griviti'a prin Armat'a româna** s'a serbatoritu in tóta Romaní'a cu mare pompa, in 30 augustu — 11 septemvrie a. c. In deosebi la Sinai'a unde se aflá Domnulu si Dómn'a Romaniloru s'au facutu rogatiuni de multiamita si s'au cetitu numele ostasiloru bravi cadíuti in lupt'a din faci'a Plevnei si deosebi a redutei Griviti'a. Urmará apoi unele reviste militare, gratulatiuni si felicitatiuni; ér' la médiadi se intrunirá la més'a domnésca multíme mare de barbati distinsi ostasi si invetiati. Cu acést'a ocaziune Domnulu Romaniloru a redicatu urmatoriulu toastu: „Redicu acestu paharu in onóra armatei, care prin luptele s'ale pre campiile din Bulgari'a si-a facutu unu renume. Batali'a dela Griviti'a deschide sírulu acestoru frumoése date; cari voru remané nestérse in istori'a nóstra. Mare, frumoésa, durerósa a fostu acésta dí. Neci odata nu voiu uitá momentulu, candu am venitu pre campulu de lupta si întâlníndu venatorii, fratií vostri, ei 'mi spuneau: „Neci unulu de ai nostri nu a remasu?“ — „Cum se póte?“ respunseiu „sunteti 3, 4, 5 si acolo vinu altii: adunati-ve, scapati onóra acestei díle, mergeti inainte cu vitegia, si veti fi victoriosi!“ — Sér'a bravii venatori au luatú in redut'a dela Griviti'a steagulu turcescu, aruncandu-lu la petiórele mele, cá semnu de biruintia. — Eu le spuseiu: „Sunteti voinici; ve multiumescu din anima; de astadi inainte este o onóre de a fi venatoriu!“ Si vóue, copíi, ve dícu: Faceti cá se fia si in viitoriu in totudéun'a, o onóre de a fi venatoriu si luati cá esemplu *venatorii dela Griviti'a*. Se traiésca armat'a!“ — La acést'a a respunsu din partea ostasiloru, capitanulu Magheru cu aceste cuvente: „Mari'a Ta! Mândra este tíer'a acést'a pentru de a te aflá in capulu ei. Din parte-ne, cá ostasi, Ve incredintiámú, cá cu totii vomu muri, dar' vomu tiené susu drapelulu si marírea tronului. Se traiesci Mari'a Ta! Se traiésca Mari'a S'a Dómn'a!“ — Sér'a Domnulu si Dómn'a Romaniloru si-au petrecutu la príncipele Dimitrie Ghic'a, unde erá adunata intrég'a societate dela Sinai'a si unde s'a facutu unu frumosu tablou, infaciosiándu Romaní'a cu unu angeru, care tiene de-asupr'a-i drapelulu (steagulu) tricoloru romanu.

— **Basarabi'a romana**, care cu forti'a va se o ocupe Muscanulu, o parasesce intréga tenerimea romana, impreuna cu toti deregutorii, intelegentii si muncitorii romani, cari toti trecu in patri'a loru adevérata — in mam'a Romania. Si asié Muscanulu nu va aflá in acésta tierisióra româna decâtú ómeni de ai sei si de totu pucini negutiatori si proprietari, pre cari interese mari i-i léga nedespartíbilu de vechiale loru asiediamente.

— **Romaní'a se va prochiamá de Regatu**; si in urm'a acestei'a *Carolú I.* va primí titlulu oficiale de *Rege*, ér' agentii diplomatici *Calimacu Catargi*, *Ioanu Balaceanu* si *Varnavu Liteanu* dela curtile din Parisu, Vien'a si Berlinu voru primí titlu'a de *Consuli*.

— **Rusi'a** va luá in stapenirea s'a *Basarabi'a romana* in 1/13 octomvrie. — **Romaní'a** va luá in stapenirea s'a *Dobrugea* din 3/15 octomvrie incepéndu.

— **Cu Bosni'a numai posna ni-amu facutu**. Amu primit'ó dela Congresulu (Suatulu) din Berlinu cá se facemu rëndu in ea;

si éca ea ne face neréndu in ostirile nóstre. Mii de ostasi de ai nostri si-au datu viéti'a, si inca alte mii 'si voru versá sangele, pâna ce o se vedemu in man'a nóstra acésta tierisióra, — de care, nu-i indoiála cá preste doi-trei ani amu voi a scapá, dar' nu vomu poté. Intru adevéru ca „amu prinsu pe dracú, l'amu lasá dar' nu ne lasa.“ — Dieci de mii de resculati stau in calea ostiriloru nóstre si se lupta in contra-le cu inversiunarea cea mai mare, — cu deplen'a defiermurire de a sdrobi ostirile nóstre si a-si dá viéti'a in lupt'a pentru neaternarea tieriei loru. Intru unu locu au pusn lemne si funie intinse si bine tiéntuite in calea ostiriloru calareti ai Austro-Ungariei; si acesti'a mergúndu in intunereculu noptiei furá intimpinati prin o multíme de poporu intrarmatu, care macelari pre toti, — afora de cativ'a, cari poturá cu mare greutate scapá din mânile loru si luându-o la fuga se ascuserá prin tufisiuri. — Se vediurá muieri si fete, betráni si prunci luptându-se cu mare curagiu si inversiunare incontr'a ostiriloru austro-ungare. — O muiere ce cadiuse greu ranitu pe campulu de bataia, nu primi ajutoriulu imbiatu de unu medicu alu ostirei austro-ungare, ci se uitá cruntu la elu; si dupa ce i luará din mana arm'a cu care mai voi a impusică pe vre-unulu din ai nostri, dise cu mare amaratiune: „Ati omoritu pe tatalu meu, si ati ucisu pe sociulu meu, lasati-me acuma se moriu si eu!“ si preste pucinu 'si sférsi viéti'a. — Bosniacii taia nasulu, picioarele si manile, si scotu ochii tuturoru acelor ostasi de ai nostri, pre cari i potu prinde; si apoi mai in urma i spendiura séu altmintrea le punu capetu vietiei. — Dar' si ai nostri se porta crudu si fora mila cu bosniacii pre cari i prindu in bataia. Mai de curundu au prinsu pe vetavulu bosniaciloru resculati Hadji Loja si l'au spéndiuratu. — Ostirile suferu multa fome si alte lipse si neajunsuri; si adese-ori cu banii in mana suntu aprope de a muri de fome. — Candu scriemu acestea *Hertiegovin'a* si cea mai mare parte din *Bosni'a* e cuprinsa de ostirile austro-ungare; si e vorb'a ca o parte din aceste se voru chiamá acasa, si numai jumătate din ostiri (50—60 mii) se voru lasá acolo cá se tiéna rendulu celu bunu in locurile cuprinse pâna acuma; — ér' cuprinderile mai departe se voru aména dóra pâna pe primavéra. — Deputatii dela det'a tieriei si o mare parte a gazetelorunguresci poftescu cá se se chiama tóte ostirile acasa si *Bosni'a* impreuna cu *Hertiegovin'a* se se lase si mai departe in stapénirea Turcului, de a carui'a imperatie s'au tiénutu si pâna acuma. — Si ar' fi lucru frumosu cá se se lase intru atát'a acésta cucerire, care pâna acuma au mistuitu la 100 milioane bani buni. — Facá domnii dela potere cum voru socoti, — atát'a potemu spune si noi ca nu va trece multu si ne-a paré reu ca ni-amu bagatu man'a unde nu ni-au fiertu ol'a.

— **Ministrii** nemtiesci si unguresci adeca cei din Vien'a si cei din Budapest'a s'au multiamitu de domnia.

— **Det'a Ungariei** se va deschide in 5/17 octomvrie a. c.

Proprietarin, Editoru si Redactoru respundietoriu:

Niculae F. Negrutiu, in Gher'la.

Tipografi'a Eredei lui Georgiu de Closius, in Sabiiu.